

RAFAŁ SZEWCZYK  
(UNIWERSYTET ŁÓDZKI)  
ORCID: 0009-0001-2820-5804

## BLISKI WSCHÓD W POLITYCE WIELKIEGO UŁUSU MONGOŁÓW W LATACH 1248–1258 – ZARYS PROBLEMATYKI

**Streszczenie.** Obecność Mongołów na Bliskim Wschodzie miała duży wpływ na kształtowanie się losów wspomnianego regionu w XIII w. Podbój tych terytoriów był procesem złożonym, trwającym jeszcze w kolejnym stuleciu. Celem niniejszego artykułu jest omówienie wycinka owego procesu: lat 1248–1258. W tekście naświetlono problemy związane z polityką wewnętrzną imperium mongolskiego, a także prześledzono kampanię Hülegü i zabiegi dyplomatyczne wodza prowadzące do pokonania asasynów oraz zdobycia kalifatu bagdadzkiego w 1258 r.

**Słowa kluczowe:** imperium mongolskie, Bliski Wschód, nizaryci, asasyni, Hülegü, Möngke

### Wstęp. Mongołowie a Bliski Wschód do 1248 r.

Zjednoczenie większości plemion koczowniczych zamieszkujących Wielki Step (1206 r.) przez Temudżyna<sup>1</sup>, którego wówczas nad rzeką Kerulen ogłoszono wielkim chanem (Czyngis-chanem)<sup>2</sup>, otwierało

<sup>1</sup> Pierwszy wielki chan (o znaczeniu tytułu zob.: przyp. 2), twórca imperium mongolskiego. Urodził się w 1155 albo 1162 r. Droga Temudżyna do objęcia pełni władzy trwała ponad 50 lat. Więcej na ten temat: T. May, *Mongol Empire*, Edinburgh 2018, s. 22–23; P. Ratchnevsky, *Genghis Khan. His Life and Legacy*, tłum. T. Nivison Haining, Oxford–Cambridge 1991, s. 18–19; D. Morgan, *The Mongols*, wyd. 2, Malden–Oxford–Carlton 2007, s. 49–50; R. Grousset, *The Empire of the Steppes. A History of Central Asia*, tłum. N. Walford, New Brunswick–New Jersey 1970, s. 199; J. Weatherford, *Genghis Khan and the Making of the Modern World*, New York 2004, s. 38; D. Jones, *Świt królestw. Jasna historia wieków ciemnych*, tłum. J. Jedliński, Kraków 2023, s. 420; Zhao Gong, *A Memorandum on the Mong-Tatars*, tłum. i oprac. C.P. Atwood, L. Struve, [w:] *The Rise of the Mongols. Five Chinese Sources*, Indianapolis–Cambridge 2021, § 2; L. de Hartog, *Genghis Khan. Conqueror of the World*, London 2004, w wielu miejscach; F. McLynn, *Genghis Khan. His Conquests, His Empire, His Legacy*, Boston 2015, w wielu miejscach; L. Podhorodecki, *Czyngis-chan*, Warszawa 1991, w wielu miejscach; W. Zatorski, *Czyngis-chan*, Warszawa 1939, w wielu miejscach.

<sup>2</sup> Tytuł mógł oznaczać: „władcę uniwersalnego” albo „twardego, nieustraszonego monarchę” czy „najbielszego władcę”: U. Sodnom, *The Title Name: ‘Ch(T)igin’ or ‘Chinggis’*, „Oriental

nową epokę w dziejach Azji i Bliskiego Wschodu. Od dawna bowiem nikomu nie udało się zgromadzić wszystkich koczowników pod panowaniem jednego władcy. Korzystając z dużego potencjału sił, jakie udało się zgromadzić koczownikom, przystąpili do podboju Chin Północnych w 1211 r.

Równoległe z atakiem na dynastię Jin<sup>3</sup> Czyngis-chan rozpoczął prowadzenie nowej ofensywy – w tym przypadku dyplomatycznej – względem chanatu Karakitanów<sup>4</sup> (1124–1218); okazało się bowiem, że państwo to przeżywa poważny kryzys polityczny, spowodowany utratą swoich zachodnich trybutariuszy<sup>5</sup> na rzecz Muhammada II (1200–1220), władcy Chorezmu<sup>6</sup>. Mongołowie skorzystali z konfliktu ujugurskiego królestwa Kocz-

---

Studies” 2018, t. 38, s. 94–99; I. de Rachewiltz, *The Title Cinggis Chan/Chaghan Re-examined*, [w:] *Gedanke und Wirkung: Festschrift zum 90. Geburtstag von Nicholas Poppe*, red. W. Heissig, K. Sagaster, Wiesbaden 1989, s. 281–298; T. May, *Culture and Customs of Mongolia*, Westport–London 2009, s. 6; P.D. Buell, J. Kolbas, *The Ethos of State and Society in the Early Mongol Empire: Chinggis Khan to Güyük*, „Journal of the Royal Asiatic Society” 2016, t. 26, s. 43–44; M. Favereau, *The Horde. How the Mongols Changed the World*, London 2021, s. 37; S. Allan, *On the Identity of Shang Di 上帝 and the Origin of the Concept of a Celestial Mandate (Tian Ming 天命)*, „Early China” 2007, t. 31, s. 1–46; J.K. Fairbank, *Historia Chin. Nowe Spojrzenie*, tłum. T. Lechowska, Z. Słupski, Gdańsk 1996, s. 107–108; M. Wood, *Chiny. Portret cywilizacji*, tłum. A. Walulik, Warszawa 2020, s. 91–108; por.: I. de Rachewiltz, *Some Remarks on the Ideological Foundations of Chingis Khan's Empire*, [w:] *The History of Mongolia*, red. D. Sneath, Ch. Kaplonski, t. II, Kent 2010, s. 165–169.

<sup>3</sup> Oficjalna nazwa państwa brzmiała: 大金/*Dà Jīn*, co można przetłumaczyć jako wielkie/doskonałe złoto.

<sup>4</sup> Inna nazwa tego państwa to Zachodnie Liao (西遼/*Xī Liáo*). Założycielem chanatu był *Yēlǔ Dàshí* (耶律大石), jeden z członków rodziny cesarskiej dynastii Liao, który uciekł przed Dżurdżenami do Azji Centralnej. Więcej na ten temat: P. Lorge, *War, Politics and Society in Early Modern China 900–1795*, London–New York 2005, s. 50–54; K.A. Wittfogel, F. Chia-Sheng, *History of Chinese Society: Liao (907–1125)*, Philadelphia 1949, s. 596–598; D. Sinor, *The Kitai and the Kara Khitay*, [w:] *History of the Civilizations of Central Asia*, t. IV, cz. I, red. M.S. Asimov, C.E. Bosworth, M. Seyfeydinovich, Qétigny 1998, s. 227–242; M. Biran, *The Empire of the Qara Khitai in Eurasian History. Between China and the Islamic World*, Cambridge–New York–Melbourne 2005.

<sup>5</sup> Więcej o trybutariuszach Zachodniego Liao: E.A. Davidovich, *The Karakhanids*, [w:] *History of the Civilizations of Central Asia*, s. 120 i nast.

<sup>6</sup> Państwo chorezmijskie zostało utworzone przez Anusztigina (1077–1097), seldżuckiego *ghulāma* (niewolnika-dowódcę podlegającego bezpośredniemu sułtanowi). Za panowania Muhammada II terytoria Chorezmu sięgały od Samarkandy do zachodniego Iranu. Więcej na temat historii tego państwa: C.E. Bosworth, *[Khawārazm-shāhs]*, [w:] *The Encyclopaedia of Islam, New Edition*, t. IV, red. E.J. van Dozel, B. Lewis, Ch. Pellat, Leiden 1997, s. 1067–1068; C.E. Bosworth, *The Political and Dynastic History of the Iranian World (A.D. 1000–1217)*, [w:] *The Cambridge History of Iran. The Saljuq and Mongol Periods*, t. V, red. J.A. Boyle, Cambridge 1968, s. 140–141; D. Pipes, *Slave Soldiers and Islam. The Genesis of a Military System*, New Haven–London 1981, s. 45 i nast.; W. Barthold, *Turkestan Down to the Mongol Invasion*, wyd. 3, London 1968, w wielu miejscach; Z.M. Buniatov, *A History of the Khorezmian State Under the Anushteginids 1097–1231*, Samarkand 2015, w wielu miejscach.

(高昌回鶻/*Gāochāng Huíhú*)<sup>7</sup> z Karakitanami, którego *idiqu*t (władca) sprzeciwił się nadmiernemu uciskowi fiskalnemu ze strony lokalnego urzędnika Karakitanów (*shao-chien*)<sup>8</sup>. W 1211 r. *idiqu*t przybył nad Kerulen, by prosić Czyngis-chana o ochronę i włączenie go do swojej rodziny, na co wielki chan wyraził zgodę<sup>9</sup>. Osłabiło to chana Zachodniego Liao<sup>10</sup> zmuszonego do wojny z Mongołami o utrzymanie wpływów w regionie. Kampania przeprowadzona przez Dżebego, jednego z najzdolniejszych *noyanów* (wodzów) Temudżyna, okazała się dla Mongołów zwycięska; w jej wyniku koczownicy zaanektowali większość terytoriów Karakitanów w 1218 r.<sup>11</sup>

Aneksja Zachodniego Liao pozwoliła Mongołom na nawiązanie kontaktów dyplomatycznych z Chorezmem<sup>12</sup>. Posłów wysłanych przez wielkiego chana zamordowano jednak w Otrarze<sup>13</sup>. Spotkało się to ze stanowczą odpowiedzią ze strony koczowników, którzy wypowiedzieli Muhammadowi II wojnę. Konflikt ten, trwający w latach 1219–1221, skutkował zwycięstwem Mongołów i spowodował rozpad imperium chorezmijskiego<sup>14</sup>.

<sup>7</sup> Państwo istniało od 843 r., jego terytorium niemal całkowicie pokrywa się z dzisiejszym regionem autonomicznym Sinciang-Ujgur, leżącym w północno-zachodniej części ChRL.

<sup>8</sup> T.T. Allsen, *The Yüan Dynasty and the Uighurs of Turfan in the 13<sup>th</sup> Century*, [w:] *China Among Equals. The Middle Kingdom and its Neighbors, 10<sup>th</sup>–14<sup>th</sup> Centuries*, red. M. Rossabi, California–Berkeley–Los Angeles 1983, s. 246 i nast. *Shao-chien* zajmował się egzekwowaniem prawa oraz zbieraniem podatków z podległego mu terytorium: P. Kalra, *The Silk Road and the Political Economy of the Mongol Empire*, London–New York 2018, s. 37 [epub].

<sup>9</sup> *Rashiduddin Fazlullah's Jami'ut-t-tawarikh: Compendium of Chronicles* [dalej: Raszid/Thackston], red. Ş. Tekin, G.A. Tekin, tłum. W.M. Thackston, Harvard 1998, s. 213.

<sup>10</sup> Przez państwo ujgurskie przechodziły główne trasy handlowe Jedwabnego Szlaku.

<sup>11</sup> Raszid/Thackston, s. 213. Jedyna praca, omawiająca fragmentarycznie życiorys Dżebego: S. Pow, *The Last Campaign and Death of Jebe Noyan*, „Journal of the Royal Asiatic Society” 2017, t. 27, nr 1, s. 31–51.

<sup>12</sup> Raszid/Thackston, s. 234.

<sup>13</sup> *Tamże*. Do dziś trudno jednoznacznie wskazać, kto odpowiadał za masakerę w Otrarze: czy była to indywidualna decyzja zarządcy miasta, będącego chciwym człowiekiem, czy Muhammada II, obliczona na wywołanie wojny z Mongołami: T. May, *The Mongol Art of War. Chinggis Khan and the Mongol Military System*, Barnsley 2007, s. 69–70; tenże, *The Mongol Conquests in World History*, London 2012, s. 42; Ch. Peers, *Genghis Khan and the Mongol War Machine*, Barnsley 2015, s. 198–199; 'Ata-Malik Juvaini 'Ala-ad-Din, *The History of the World Conqueror*, tłum. i oprac. J.A. Boyle, t. I, Cambridge, Massachusetts 1958, s. 78 i nast.

<sup>14</sup> W niniejszej pracy nie ma miejsca na dokładne prześledzenie historii wzmiankowanej wojny. Więcej na ten temat: B. Forbes-Manz, *The Mongol Conquest of Iran*, [w:] *The Mongol World*, red. T. May, M. Hope, London–New York 2022, s. 196–202; C.F. Sverdrup, *The Mongol Conquests. The Military Operations of Genghis Khan and Sübe'etei*, Solihull 2017, s. 147–165; Ch. Peers, *Genghis Khan...*, s. 192–219; *The Chronicle of Ibn al-Athir for the Crusading Period from al-Kamil fi'l-Ta'rikh*, tłum. i oprac. D.S. Richards, t. III: *The Years 589–629/1193–1231: The Ayyubids after Saladin and the Mongol Menace*, London–New York 2008, s. 202 i nast.; Raszid/Thackston, s. 241 i nast.

Lata 1221–1229 to okres mongolskiego *désintéressement* regionem Bliskiego Wschodu. Na taki stan rzeczy złożyło się kilka czynników. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na koncentrację wojsk mongolskich w celu podbicia Zachodniego Xia (西夏/*Xī Xià*)<sup>15</sup>, a to udało się koczownikom dopiero w 1227 r. W tym samym roku nastąpiła również śmierć Czyngis-chana, co rozpoczęło okres dwuletniej regencji Tołuja (najmłodszego syna władcy), zakończonej wyborem Ugedej na wielkiego chana (1229 r.)<sup>16</sup>. Nowego władcę interesowała głównie reforma administracyjna państwa, redystrybucja dóbr oraz dokończenie podboju dynastii Jin<sup>17</sup>. Koczownicy wznowili ekspansję na Bliskim Wschodzie dopiero w połowie lat trzydziestych XIII w.: podporządkowali sobie wówczas miasta Raj, Isfhan, Irbil i region Kaukazu<sup>18</sup> oraz sułtanat Rumu po bitwie pod Köse Dağ (1243 r.).

Okres 1241–1246 to czas niestabilności politycznej w imperium mongolskim. Śmierć Ugedej (1241 r.) skutkowałą pięcioletnim okresem regencji Töregene (żony wielkiego chana). Regentka czyniła wiele, by wzmocnić pozycję Gujuka, swojego najstarszego syna, podczas nadchodzącego kurułtaju<sup>19</sup>, czym nie zjednała sobie przychylności Batu – chana Złotej Ordy<sup>20</sup>. Ostatecznie Batu nie pojawił się osobiście na kurułtaju, który dokonał wyboru Gujuka (1246–1248) na władcę państwa mongolskiego. Polityka wielkiego chana względem Bliskiego Wschodu była niemal całkowicie bierna; koncentrował się on bowiem na organizacji wyprawy, która miała podporządkować Złotą Ordę imperium mongolskiemu. Gujuk ignorował przy tym możliwość zawiązania sojuszu z królestwem Francji<sup>21</sup>.

<sup>15</sup> Państwo leżało w dzisiejszych północno-zachodnich Chinach. Kampanie Mongołów przeciw Zachodniemu Xia: D.C. Wright, *The Mongol Conquest of Xi Xia*, [w:] *The Mongol World*, red. T. May, M. Hope, London–New York 2022, s. 89–100; Raszid/Thackston, s. 261.

<sup>16</sup> Raszid/Thackston, s. 311–312.

<sup>17</sup> 宋濂, 元史, 卷二 本紀第二: 太宗 定宗, (Song Lian, *Dzieje Yuan*, t. 2, ks. 2, *Tai-zong/Ugedej, Dingzong/Gujuk*), <https://chinesenotes.com/yuanshi/yuanshi002.html> (dostęp: 11.04.2024).

<sup>18</sup> B. Forbes-Manz, *The Mongol Conquest...*, s. 203.

<sup>19</sup> Zgromadzenie najważniejszych osób w imperium mongolskim decydujące o wyborze nowego władcy i prowadzeniu kampanii wojennych.

<sup>20</sup> Batu był synem Dżociego (najstarszego syna Czyngis-chana). Po mongolskiej inwazji na Europę (lata 1237–1242) Batu wykorzystał śmierć Ugedej do uzależnienia Złotej Ordy od imperium mongolskiego, co powodowało wrogość między oboma państwami: *Tajna historia Mongołów. Anonimowa kronika mongolska z XIII wieku*, tłum. i oprac. S. Kałużyński, Warszawa 1970, § 275; Raszid/Thackston, s. 390; T.T. Allsen, *Mongol Imperialism. The Policies of the Grand Qan Möngke in China, Russia and the Islamic Lands, 1251–1259*, Berkeley–Los Angeles–London 1987, s. 19–20; H. Kim, *A Reappraisal of Güyük Khan*, [w:] *Mongols, Turks and Others. Eurasian Nomads and the Sedentary World*, red. R. Amitai, M. Biran, Leiden–Boston 2005, s. 314.

<sup>21</sup> Raszid/Thackston, s. 394–395; T. May, *The Mongol Conquest of the Near East*, [w:] *The Mongol World*, red. T. May, M. Hope, London–New York 2022, s. 230. Szerzej o dyplomacji mongolskiej: T. Brook, M. van Walt van Praag, M. Boltjes, *Święty ład. Stosunki międzynarodowe*

## Polityka mongolska wobec Bliskiego Wschodu w latach 1248–1258

Śmierć Gujuka otwierała trwający trzy lata okres walki o władzę w państwie mongolskim. Nowa regentka prowadziła politykę koncentrującą się na powołaniu na urząd wielkiego chana członka jej rodziny Sziremuna, będącego wnukiem Ugedeja, którego jeszcze za życia władca ten wyznaczył na swojego następcę<sup>22</sup>. Ogul Kajmysz, wykorzystując swe znajomości oraz przekupstwo, szybko skupiła wokół siebie stronnictwo, które nazwano ugedeidami.

Drugim ze stronnictw byli tołuidzi<sup>23</sup>, którym przewodziła Sorkaktani-beki, wdowa po Tołuju. Fakcja posługiwała się – dość instrumentalnie – mongolską tradycją, wedle której to najmłodszy syn wielkiego chana dziedziczył jurte oraz rodzinne ziemie ojca, co według tołuidów miało dawać mu prawa do władania państwem po śmierci władcy. Warto zauważyć, że oba stronnictwa, choć deklarowały, iż podążają jedynie za jasą<sup>24</sup> Czyngis-chana, w istocie łamały ją. Fakcje bowiem mogły jedynie wyrazić poparcie dla konkretnego kandydata, a ostateczną decyzję i tak musiano podjąć na kurułtaju, w jakim uczestniczyli oficjele z całego państwa. Innymi słowy: zmiana sposobu sukcesji władzy stała w sprzeczności z jasą.

Polityczny impas, trwający bez mała trzy lata, przerwała interwencja Batu<sup>25</sup> (1242–1255). Chan Złotej Ordy poparł tołuidów, argumentując, iż ugedeidzi wielokrotnie łamali jasę Czyngis-chana<sup>26</sup>. O decyzji Batu najprawdopodobniej nie zdecydował szacunek do prawa (stworzył odrębny od imperium mongolskiego chanat, czym złamał zasadę jedności państwa), lecz interes polityczny. Wybór Sziremuna oznaczałby kontynuację działań Gujuka – ingerencję w politykę Złotej Ordy – a być może nawet wojnę z imperium mongolskim. Batu zatem udzielił poparcia Möngkemu, najstarszemu synowi Tołuja<sup>27</sup>, licząc zapewne, że kandydat wybrany przy jego poparciu powstrzyma się od niekorzystnych działań względem Złotej Ordy.

Wsparcie, jakie otrzymali tołuidzi od Batu, wykraczało daleko poza sferę deklaracji. Niedługo po śmierci Gujuka (1249 r.) chan wysłał Möngkego wraz z armią nad Kerulen<sup>28</sup>, by tam przeprowadzono kurułtaj<sup>29</sup>. Jednakże elekcja

---

w *Azji od czasów Czyngis-chana*, red. M. Boltjes, T. Brook, M. van Walt van Praag, tłum. J. Pawłowski, Warszawa 2018.

<sup>22</sup> Raszid/Thackston, s. 361.

<sup>23</sup> Nazwa faksji pochodzi od najmłodszego syna Czyngis-chana: Tołuja.

<sup>24</sup> Zbiór praw obowiązujących w imperium mongolskim, który miał być dyktowany przez Temudżyna.

<sup>25</sup> Władca Złotej Ordy, syn Dżociego (najstarszego syna Czyngis-chana).

<sup>26</sup> Raszid/Thackston, s. 361.

<sup>27</sup> *Tamże*; Dżuwanji II, s. 559–560.

<sup>28</sup> To miejsce miało silne oddziaływanie propagandowe – tam obwołano Temudżyna wielkim chanem.

<sup>29</sup> Raszid/Thackston, s. 402.



nie przyniosła zamierzonego skutku, bowiem Möngke wraz z matką jeszcze przez dwa lata musieli przekonywać – przekupstwem i przemocą – niezdecydowane elity plemienne do ponownego uczestnictwa w zgromadzeniu, podczas którego zatwierdzono by ustalenia z 1249 r.<sup>30</sup> Dopiero w lutym 1251 r. dokonano formalnego wyboru Möngkego na wielkiego chana. Podczas kurułtaju tołuidzi także uciekli się do podstępu. Przez kilka dni zgromadzenia panowała bardzo zła pogoda: padał deszcz, a chmury przesłaniały słońce, co część obecnych odbierała jako zły omen. Dlatego też przeciągano wybór Möngkego do czasu aż zacznie się rozpogadzać<sup>31</sup>; większość obecnych na kurułtaju uznała to za zwiastun pomyślności i nawet mimo pewnych obiekcji zaakceptowała kandydata zawdzięczającego pozycję polityczną Batu.

Przez pierwsze dwa lata panowania wielki chan zajmował się przede wszystkim rozprawą z opozycją wewnętrzną<sup>32</sup>. Po ustabilizowaniu sytuacji w państwie, na zwołanym przez Möngkego kurułtaju (1253–1254 r.) podjęto decyzję o rozpoczęciu dwóch nowych kampanii wojennych. Obu wyprawom przewodzili młodszy bracia wielkiego chana. Pierwszą z nich dowodził Kubilaj – jego celem miało być podbicie królestwa Dali oraz południowej dynastii Song. Drugą zaś: Hülegü, któremu wyznaczono zadanie podporządkowania Mongołom zakonu nizarytów oraz kalifatu bagdadzkiego<sup>33</sup>.

Co ciekawe, Hülegü jeszcze przez trzy lata nie podejmował niemal żadnych działań. Przyczyn takiego stanu rzeczy nie należy chyba rozpatrywać przez pryzmat nadmiernego zamiłowania do trunków<sup>34</sup>, jakie przejawiał Hülegü, ale w kontekście kalkulacji politycznych trójki braci. Należy bowiem przypomnieć, że imperium mongolskie składało się z ułusów, a więc nadziałów ziemi wraz z zamieszkującymi je ludźmi, przyznawanymi przez wielkiego chana jego rodzinie oraz dowódcom<sup>35</sup>. O ile na początku istnienia państwa podział ziem nie budził poważniejszych konfliktów, ponieważ uznawano autorytet żyjącego wówczas Czyngis-chana, tak po śmierci władcy zaczął nastroczać poważnych problemów. Kluczowe w tym procesie okazało się oddzielenie Złotej Ordy (ułusu Dżocziego) od imperium mongolskiego. Batu jako syn Dżocziego posiadał prawa do części Chorezmu oraz Kaukazu znajdujących się pod kontrolą militarną wielkich chanów<sup>36</sup>. Prowadziło to

<sup>30</sup> *Tamże*, s. 403; Dżuwanjii II, s. 563.

<sup>31</sup> *Tamże*, s. 403–404; Dżuwanjii II, s. 567–568.

<sup>32</sup> Więcej na ten temat: Raszid/Thackston, s. 405 i nast.; Dżuwanjii II, s. 580 i nast.; T.T. Allsen, *Mongol Imperialism...*, s. 26–27.

<sup>33</sup> Raszid/Thackston, s. 413; Dżuwanjii II, s. 607.

<sup>34</sup> Dżuwanjii II, s. 610.

<sup>35</sup> Stąd też inna nazwa państwa mongolskiego: Wielki Ułus Mongołów.

<sup>36</sup> Wyczerpujące omówienie tej problematyki: P. Jackson, *From Uluś to Khanate: The Making of the Mongol States c. 1220–c. 1290*, [w:] *The Mongol Empire and Its Legacy*, red. R. Amitai-Preiss, D.O. Morgan, Leiden–Boston–Köln 1999, s. 12–39.

do oczywistego konfliktu interesów między władcami, dlatego też Hülegü czekał na śmierć schorowanego Batu, licząc na to, że Złota Orda pogrąży się w sporach sukcesyjnych.

Pierwszym celem brata wielkiego chana, gdy wyruszył na Bliski Wschód po zgonie Batu (1256 r.), było zniszczenie twierdz nizaryckich znajdujących się w górach Elbrus; jednak stosunki mongolsko-nizaryckie od inwazji koczowników na Chorezm (1219–1221) układały się poprawnie<sup>37</sup> do końca lat dwudziestych XIII w. Zmiana nastawienia asasynów względem Mongołów wiązała się zapewne z utratą wspólnego wroga: państwa chorezmijskiego.

Trudno dokładnie wskazać datę rozpadu sojuszu nizarycko-mongolskiego. W tym przypadku pomocne wydają się fragmenty kroniki Mateusza Parisa, mnicha angielskiego z klasztoru Saint Albans, sugerujące, że pogorszenie stosunków między imperium mongolskim a państwem nizaryckim nastąpiło pod koniec lat trzydziestych XIII w. Dziejopis zanotował bowiem w swojej *Historii Anglii*, że w 1238 r.: „specjalni ambasadorzy zostali wysłani przez Saracenów, głównie w imieniu starca z gór [wielkiego mistrza asasynów – R.Sz.] do króla Francji, mówiąc mu, iż potworna i niehumanitarna rasa ludzka wyłoniła się z północnych gór i wzięła w posiadanie rozległe, bogate kraje Wschodu [...]”<sup>38</sup>.

Poselstwo nizaryckie udało się również do Anglii, gdzie podjęło nieudaną próbę zawarcia sojuszu militarnego między swym zakonem a Henrykiem III (1216–1272). Można wskazać kilka powodów dyplomatycznego fiaska asasynów. Zakon cieszył się bardzo złą opinią spowodowaną tym, że jego członkowie skrytobójczo mordowali tak chrześcijan, jak i muzułmanów<sup>39</sup>. Równie istotne były różnice w wyznawanych religiach, czemu dał wyraz obecny na spotkaniu nizarytów z wielmożami angielskimi biskup Winchesteru, stwierdzając: „zostawmy te psy, by pożarły się nawzajem [...], a my, gdy przystąpimy do walki z wrogami Chrystusa, którzy się ostaną, zabijemy ich i oczyścimy oblicze ziemi, świat więc będzie poddany jednemu Kościołowi, i jeden pasterz będzie i jedna owczarnia”<sup>40</sup>.

Dodatkowo między królestwami Francji i Anglii dalej toczył się spór o posiadłości Plantagenetów na kontynencie (m.in. Maine, Poitou, Normandię i Andegawenię), które włączył do swego państwa Filip II August po bitwie

<sup>37</sup> T. May, *A Mongol-Isma'ili Alliance? Thoughts on the Mongols and Assassins*, „Journal of the Royal Asiatic Society” 2004, t. 14(03), s. 232.

<sup>38</sup> M. Paris, *English History. From the Year 1235 to 1273*, tłum. J.A. Giles, t. I, London 1889, s. 131.

<sup>39</sup> Król Armenii Cylicyjskiej, Hetum I (1226–1270), żeby dotrzeć na dwór wielkiego chana Möngke, musiał przebrać się za woźnicę, ponieważ droga do Karakorum prowadziła przez obszary zamieszkiwane przez nizarytów, którzy chcieli go zamordować: Smbat Sparapet, *Chronicle*, tłum. R. Bedrosian, <http://www.attalus.org/armenian/css16.htm> (dostęp: 10.04.2024).

<sup>40</sup> Matthew Paris, *English History...*, s. 132.

pod Bouvines (1214 r.)<sup>41</sup>. W czasie panowania Ludwika IX (1226–1270 r.) we Francji, a Henryka III w Anglii pomiędzy monarchami także panowała napięta sytuacja polityczna, czego skutkiem była wojna Saintonge (1242–1243 r.), zakończona zwycięstwem francuskim i pokojem paryskim dopiero w 1259 r.<sup>42</sup>

Niemożliwość zawarcia sojuszu skłoniła asasynów do podjęcia samodzielnych działań. Ich akcje były jednak dość mocno ograniczone, ponieważ ze źródeł wynika, że na początku lat czterdziestych XIII w. zamordowali tylko jednego, niezbyt znaczącego, wodza mongolskiego<sup>43</sup>. Tym zaś, co bardzo zirytowało Mongołów i najpewniej zaważyło o losie nizarytów, była nieudana próba zabójstwa wielkiego chana Möngke na początku lat pięćdziesiątych XIII w.<sup>44</sup>

Dowiedziawszy się o nadciągającej armii mongolskiej, Rukn ad-Din Churshah, wielki mistrz asasynów (1255–1257 r.), rozpoczął prowadzenie dyplomatycznej gry z koczownikami. Wysłał do Mongołów poselstwo, informując o wierności wielkiemu chanowi, ale Hülegü zażądał bardziej namacalnych dowodów oddania się pod władzę Mongołów. Nizaryci mieli zburzyć wszystkie swoje twierdze, a Rukn ad-Din osobiście stawić się na dworze Möngkego<sup>45</sup>. Wielki mistrz nie odmówił koczownikom, ale nie wykonał dokładnie polecenia Hülegü. Asasyni opuścili i zniszczyli jedynie kilka zamków z ponad stu<sup>46</sup>. Wódz mongolski wykorzystał niewywiązanie się Rukn ad-Dina z umowy i we wrześniu 1256 r. rozkazał swoim dowódcom przygotowywać się do wojny z nizarytami. Następnie wysłał kolejne poselstwo do wielkiego mistrza, ponawiając swoje poprzednie żądania. Rukn ad-Din odmówił, lecz przekazał w charakterze zakładnika swojego brata; wódz skierował brata wielkiego mistrza do asasynów na kolejne pertraktacje, ale nie udało mu się zmusić asasyna do opuszczenia swojej siedziby: Maimun-Diz<sup>47</sup>. Rukn ad-Din nie zdecydował się opuścić twierdzy, nawet gdy armia mongolska przystąpiła do oblężenia (początek listopada 1256 r.). Wielki mistrz zapewne liczył, że zła, zimowa pogoda zmusi Mongołów do zaniechania walki<sup>48</sup>. Jak się jednak

<sup>41</sup> J. Bradbury, *Kapetyngowie. Królowie Francji 987–1328*, tłum. A. Marciniak, wyd. 2, Kraków 2022, s. 308 i nast.

<sup>42</sup> *Tamże*, s. 385 i nast.; J. Le Goff, *Święty Ludwik*, tłum. K. Marczevska, A. Kędzierzawka, B. Szczepańska, M. Czajka, Warszawa 2001, s. 120 i nast.

<sup>43</sup> T. May, *A Mongol–Ismâ‘îlî...*, s. 237–238.

<sup>44</sup> Wilhelm Rubruk, *Opis podróży*, tłum. M. Olszewski, Kęty 2007, s. 164.

<sup>45</sup> Dżuwajni II, s. 617.

<sup>46</sup> *Tamże*, s. 618.

<sup>47</sup> *Tamże*, s. 620–621.

<sup>48</sup> *Tamże*, s. 622; por. Raszid/Thackston, s. 484.



okazało, pogoda sprzyjała koczownikom, co skłoniło Rukn ad-Dina do podania twierdzy 19 listopada 1256 r.<sup>49</sup>

Hülegü oszczędził wielkiego mistrza, który niedługo po kapitulacji Mai-mun-Diz został ożeniony z nieznaną z imienia Mongołką<sup>50</sup>. Kolejny raz wiązało się to z kalkulacjami politycznymi wodza; wciąż wiele twierdz asasynów pozostawało niezdobytych, a obecność Rukn ad-Dina, związanego z Mongołami poprzez małżonkę, mogła ułatwić ich zajęcie. W grudniu 1256 r. padły dwa silnie ufortyfikowane nizaryckie zamki: Lammasar i Alamut<sup>51</sup>. Sądzę, że wielki mistrz miał duży wpływ na poddanie się garnizonu Alamutu, który skapitulował po krótkim oblężeniu, o czym może świadczyć fakt, iż wysłano go na pertraktacje z obrońcami<sup>52</sup>.

Wciąż stosunkowo kontrowersyjną sprawą pozostają okoliczności śmierci wielkiego mistrza. Jedyna pewna informacja dotyczy tego, że w marcu 1257 r. Rukn ad-Din udał się na dwór wielkiego chana. Historycy perscy wskazują, iż w drodze powrotnej na Bliski Wschód wielkiego mistrza zamordowano na rozkaz Möngkego. Mongołowie jednak nie mieli żadnego interesu w zabójstwie Rukn ad-Dina, o czym wspomniano wyżej. Warto rozważyć możliwość, iż za zabójstwem Rukn ad-Dina stali nizaryci, którzy uznali go za zdrajcę<sup>53</sup>.

Pokonanie asasynów umożliwiło koczownikom zabezpieczenie „tyłów” armii i przygotowania do zdobycia kalifatu bagdadzkiego. Państwo to w omawianym okresie nie było tak silne, jak w VIII czy IX w. Kalif Al-Musta‘sim bi-llāh (1242–1258 r.), człowiek niezdecydowany, pozbawiony charyzmy i niezwykle dumny, musiał zmierzyć się z największym zagrożeniem, jakie spotkało kalifat w całej historii jego istnienia. Sytuacji władcy w przededniu inwazji mongolskiej z pewnością nie ułatwiały ogromna powódź (lato 1256 r.), która zalała część Iraku i Bagdadu, oraz liczne spiski na dworze, z jakimi kalif nie mógł sobie poradzić<sup>54</sup>. Al-Musta‘sim nie podejmował również żadnych inicjatyw dyplomatycznych wymierzonych w Mongołów.

Wiosną 1257 r. Hülegü wysłał poselstwo do Bagdadu. Wódz zarzucał kalifowi, że nie udzielił Mongołom pomocy w walce z nizarytami, a także nie dostarczał obiecanej aprowizacji. Brat wielkiego chana zażądał deklaracji poddaństwa koczownikom, którą miał złożyć osobiście kalif bądź jego wezyr, Ibn Alqami, wraz z innymi ważnymi urzędnikami; Hülegü poinformował

<sup>49</sup> Dżuwajni II, s. 633–634.

<sup>50</sup> B. Dashdondog, *Mongol Diplomacy of the Alamut Period*, „Eurasian Studies” 2020, t. 17(2), s. 322.

<sup>51</sup> Dżuwajni II, s. 636.

<sup>52</sup> *Tamże*, s. 718–719.

<sup>53</sup> B. Dashdondog, *Mongol Diplomacy...*, s. 333–334.

<sup>54</sup> Raszd/Thackston, s. 487.

również Al-Mustaʿşima, że w razie odmowy Bagdad zostanie zniszczony<sup>55</sup>. Odpowiedź kalifa była zupełnie niewspółmierna do sił, jakimi dysponował:

Młody człowieku [Hülegü – R.Sz.] niedawno dorosłeś i sądzisz, że będziesz żył wiecznie. Twe „dziesięć dni” [odpowiednik używanych dzisiaj „pięciu minut” – R.Sz.] przeminęło pomyślnie [...]. Skoro nic ode mnie nie dostaniesz, czego właściwie szukasz? Przychodzisz ze swą strategią, wojownikami i lassem, lecz jak złapiesz gwiazdę? Czyż książę [Hülegü – R.Sz.] nie wie, iż od Wschodu do Zachodu, od króla po żebraka, od starych po młodych, wszyscy ci, którzy są bogobojni, służą memu dworowi i w mej armii?<sup>56</sup>

Replika kalifa, w dalszej części zawierająca więcej gróźb pod adresem Hülegü, nie zadowoliła wodza mongolskiego. Jednakże po szybkiej refleksji Al-Mustaʿşim postanowił wysłać wodzowi podarki w ramach przeprosin. Zbieraniem prezentów dla brata wielkiego chana zajął się wezyr kalifa, ale jeden z urzędników, który wcześniej występował przeciw Al-Mustaʿşimowi oraz wezyrowi, przekonał władcę, że Ibn Alqami pragnie zagarnąć bogactwa dla siebie i spiskuje z Hülegü. Decyzja kalifa była nierozważna, wydaje się, że po wysłaniu bogatych darów Hülegü Al-Mustaʿşim mógłby zachować swój urząd w zamian za cykliczne płacenie trybutu Mongołom<sup>57</sup>. Ponadto kalif odmówił finansowania armii zebranej do obrony stolicy Abbasydów kilka miesięcy później<sup>58</sup>.

Bardzo wyraźna niekompetencja Al-Mustaʿşima znacząco ułatwiła koczownikom rozpoczęcie oblężenia Bagdadu 19 stycznia 1258 r.<sup>59</sup> Mongołowie zamknęli miasto w pierścieniu oblężenia, rozsyłając wiadomości umieszczone na strzałach, informujące, że wszystkim kadim (sędziom muzułmańskim), szejkom, kapłanom nestoriańskim oraz mieszkańcom miasta niebiorącym udziału w walkach z Mongołami zostanie darowane życie<sup>60</sup>. Dnia 10 lutego 1258 r. kalif, dostrzegając rozpaczliwe położenie oblężonej stolicy, udał się wraz ze swoim orszakiem do Hülegü. Wódz zgodził się odebrać kalifa pod warunkiem poddania miasta i wyprowadzenia nieuzbrojo-

<sup>55</sup> *Tamże*, s. 488.

<sup>56</sup> *Tamże*, s. 489.

<sup>57</sup> *Tamże*, s. 489–490.

<sup>58</sup> *Tamże*, s. 491.

<sup>59</sup> Raszid ad-Din podaje 22 stycznia, lecz lokalna kronika anonimowego, naocznego świadka oblężenia jest dużo bardziej wartościowa w kontekście precyzyjnego datowania od relacji wielkiego wezyra Ilchanatu, która powstała na początku XIV w.: H. Gilli-Elewy, *Al-Ḥawādith al-ġāmiʿa: A Contemporary Account of the Mongol Conquest of Baghdad, 656/1258*, „Arabica” 2011, t. 58(5), s. 364; por. Raszid/Thackston, s. 495.

<sup>60</sup> Raszid/Thackston, s. 496.

nych żołnierzy. Uzyskawszy zgodę kalifa, wojownicy Hülegü wymordowali obrońców miasta następnego dnia<sup>61</sup>. Zamieszki, grabieże i zabijanie mieszkańców Bagdadu trwały jeszcze kilka bądź kilkadziesiąt dni, zależnie od wersji, jaką uznamy za prawdziwą<sup>62</sup>. Niemniej części mieszkańców udało się zachować życie. Dowódca mongolski otoczył opieką, tak jak obiecał, kapłanów oraz ludzi, którzy szukali u nich schronienia. Kupcy bagdadzcy również zachowali życie i majątki<sup>63</sup>.

Hülegü wydał rozkaz zamordowania kalifa i jego rodziny 20 lutego. Data śmierci Al-Mustaʿšima to jedyna pewna informacja, którą dysponujemy. Według Raszida ad-Dina morderstwa dokonano w Waqaf, wiosce znajdującej się niedaleko Bagdadu<sup>64</sup>. Co interesujące, w szczegółowej relacji z oblężenia Bagdadu anonimowego autora nie pojawia się informacja o śmierci władcy. Armeński kronikarz, Kirakos z Gandzaku, również wskazuje, że kalifa wraz z rodziną zamordowano poza stolicą na rozkaz Hülegü<sup>65</sup>, a Grzegorz z Akneru, inny ormiański dziejopis, przekazuje raczej historię o charakterze przypowieści niż faktycznie odtwarza zaistniałe wydarzenia. Uwypuklając chciwość władcy z dynastii Abbasydów, pisze bowiem, że Hülegü nakazał Al-Mustaʿšimowi najeść się złotem, którego odmawiał swoim żołnierzom oraz Mongołom<sup>66</sup>.

Kampanie przeciw nizarytom oraz Abbasydom zakończyły się sukcesem Hülegü. W ich wyniku Mongołowie zajęli Irak i wzmocnili swoje panowanie nad Kaukazem, Iranem i sułtanatem Rumu. Bagdad, stara stolica Abbasydów, stał się centrum nowego chanatu koczowników: Ilchanatu. Władcy tego państwa, działając w sojuszu z imperium mongolskim, prowadzili wojny, z różnym skutkiem, przeciwko egipskim mamelukom oraz Złotej Ordzie; zatem koncepcja utworzenia nowego państwa mongolskiego na Bliskim Wschodzie, wyrażana przez Möngkego, okazała się trafna. Istnienie Ilchanatu, broniącego zachodnich granic „świata mongolskiego” pomogło wielkiemu ułusowi Mongołów skoncentrować się na dokończeniu podboju Chin.

<sup>61</sup> Tamże, s. 497; H. Gilli-Elewy, *Al-Ḥawādiṭ al-ġāmiʿa...*, s. 367.

<sup>62</sup> Raszid/Thackston, s. 498; por.: H. Gilli-Elewy, *Al-Ḥawādiṭ al-ġāmiʿa...*, s. 367.

<sup>63</sup> Raszid/Thackston, s. 498.

<sup>64</sup> Raszid/Thackston, s. 499.

<sup>65</sup> Kirakos Ganjaketsis, *History of the Armenians*, tłum. R. Bedrosian, <http://www.attalus.org/armenian/kg12.htm#60> (dostęp: 13.04.2024).

<sup>66</sup> Gregor of Akner, *History of the Nation of Archers*, tłum. R. Bedrosian, <http://www.attalus.org/armenian/ga2.htm#11> (dostęp: 13.04.2024).

## Podsumowanie

Mongołowie pojawili się na Bliskim Wschodzie w 1219 r., doprowadzając do zniszczenia Chorezmu. Los Bliskiego Wschodu nie był wówczas jeszcze przesądzony: koczownicy zaanektowali jedynie terytoria państwa chorezmijskiego w Azji Centralnej, wycofując się z regionu na prawie dziesięć lat. Niezdolność państw muzułmańskich do zawiązania antymongolskiej koalicji skutkowałą jednak tym, że w kolejnych latach koczownicy zajęli Kaukaz oraz Zachodni Iran, a także podporządkowali sobie sułtanat Rumu (1243 r.). Wówczas na dekadę imperium mongolskie pogrążyło się w wewnętrznych walkach o władzę. Nowy wielki chan, Möngke, zdecydował o przeprowadzeniu kampanii wojennej na Bliskim Wschodzie, którą dowodził jego brat Hülegü. W latach 1256–1258 koczownicy zniszczyli większość twierdz asasyńców, a także zajęli Irak wraz z Bagdadem, stolicą dynastii abbasydzkiej, której członków zamordowano na rozkaz Hülegü.

Opanowanie Iraku utwierdziło władzę mongołów nad Kaukazem, Iranem, częścią Azji Centralnej oraz sułtanatem Seldżuków. Pozwoliło także na założenie nowego chanatu mongolskiego na Bliskim Wschodzie – Ilchanatu. Ugruntowanie władzy koczowników w regionie pozwoliło im na dalszą ekspansję w kierunku Syrii oraz Egiptu. Ilchanat pełnił także ważną funkcję, jeśli chodzi o odciążanie imperium mongolskiego, ponieważ powstrzymywał Złotą Orde, dając tym samym wielkiemu ułusowi Mongołów czas na kontynuowanie podboju terytoriów dzisiejszych Chin.

## BIBLIOGRAFIA

### Źródła

Akner of Gregor, *History of the Nation of Archers*, tłum. R. Bedrosian, <http://www.attalus.org/armenian/ga2.htm#11> (dostęp: 13.04.2024).

‘Ata-Malik Juivaini ‘Ala-ad-Dīn, *The History of the World Conqueror*, tłum. i oprac. J.A. Boyle, t. I–II, Cambridge, Massachusetts 1958.

Ganjaketsis Kirakos, *History of the Armenians*, tłum. R. Bedrosian, <http://www.attalus.org/armenian/kg12.htm#60> (dostęp: 13.04.2024).

Ibn al-Athir, *The Chronicle of Ibn al-Athir for the Crusading Period from al-Kamil fi'l-Ta'rikh*, tłum. i oprac. D.S. Richards, t. III: *The Years 589–629/1193–1231: The Ayyubids after Saladin and the Mongol Menace*, London–New York 2008.

Matthew Paris, *English History. From the Year 1235 to 1273*, tłum. J.A. Giles, t. I, London 1889.

- Rashiduddin Fazlullah's Jami'u't-tawarikh: Compendium of Chronicles*, red. Ş. Tekin, G.A. Tekin, tłum. W.M. Thackston, Harvard 1998.
- Rubruk Wilhelm, *Opis podróży*, tłum. M. Olszewski, Kęty 2007.
- Sparapet Smbat, *Chronicle*, tłum. R. Bedrosian, <http://www.attalus.org/armenian/css16.htm> (dostęp: 10.04.2024).
- Tajna historia Mongołów. Anonimowa kronika mongolska z XIII wieku*, tłum. i oprac. S. Kałużyński, Warszawa 1970.
- Zhao Gong, *A Memorandum on the Mong-Tatars*, tłum. i oprac. C.P. Atwood, L. Struve, [w:] *The Rise of the Mongols. Five Chinese Sources*, Indianapolis–Cambridge 2021.
- 宋濂, 元史, 卷二 本紀第二: 太宗 定宗, (Song Lian, *Dzieje Yuan*, t. 2, ks. 2, *Taizong/Ugedej, Dingzong/Gujuk*), <https://chinesenotes.com/yuanshi/yuanshi002.html> (dostęp: 11.04.2024).
- 脫脫, 金史, 卷十三 本紀第十三: 衛紹王, (Tuotuo/Tokto'a, *Dzieje Jin*, t. 13, ks. 13, *Książę Shao z Wei*), <https://chinesenotes.com/jinshi/jinshi013.html> (dostęp: 8.04.2024).

### Opracowania

- Allan S., *On the Identity of Shang Di 上帝 and the Origin of the Concept of a Celestial Mandate (Tian Ming 天命)*, „Early China” 2007, t. 31, s. 1–46.
- Allsen T.T., *Mongol Imperialism. The Policies of the Grand Qan Möngke in China, Russia and the Islamic Lands, 1251–1259*, Berkeley–Los Angeles–London 1987.
- Allsen T.T., *The Yüan Dynasty and the Uighurs of Turfan in the 13<sup>th</sup> Century*, [w:] *China Among Equals. The Middle Kingdom and its Neighbors, 10<sup>th</sup>–14<sup>th</sup> Centuries*, red. M. Rossabi, California–Berkeley–Los Angeles 1983.
- Barthold W., *Turkestan Down to the Mongol Invasion*, wyd. 3, London 1968.
- Biran M., *The Empire of the Qara Khitai in Eurasian History. Between China and the Islamic World*, Cambridge–New York–Melbourne 2005.
- Bosworth C.E., [Khwārazm-shāhs], [w:] *The Encyclopaedia of Islam, New Edition*, t. IV, red. E.J. van Dozel, B. Lewis, Ch. Pellat, Leiden 1997, s. 1065–1068.
- Bosworth C.E., *The Political and Dynastic History of the Iranian World (A.D. 1000–1217)*, [w:] *The Cambridge History of Iran. The Saljuq and Mongol Periods*, t. V, red. J.A. Boyle, Cambridge 1968, s. 1–202.
- Bradbury J., *Kapetyngowie. Królowie Francji 987–1328*, tłum. A. Marciniak, wyd. 2, Kraków 2022.
- Brook T., Boltjes M., Praag van Walt van M., *Święty ład. Stosunki międzynarodowe w Azji od czasów Czyngis-chana*, red. M. Boltjes, T. Brook, M. van Walt van Praag, tłum. J. Pawłowski, Warszawa 2018.
- Buell P.D., Kolbas J., *The Ethos of State and Society in the Early Mongol Empire: Chinggis Khan to Güyük*, „Journal of the Royal Asiatic Society” 2016, t. 26, nr 1/2, s. 43–64.
- Buniyatov Z.M., *A History of the Khorezmian State Under the Anushteginids 1097–1231*, Samarkand 2015.
- Dashdondog B., *Mongol Diplomacy of the Alamut Period*, „Eurasian Studies” 2020, t. 17(2), s. 310–326.

- Davidovich E.A., *The Karakhanids*, [w:] *History of the Civilizations of Central Asia*, t. IV, cz. I, red. M.S. Asimov, C.E. Bosworth, Qétigny 1998, s. 119–143.
- Desmond Martin H., *Chinghiz Khan's First Invasion of the Chin Empire*, „Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland” 1943, nr 2, s. 182–216.
- Desmond Martin H., *The Rise of Chingis Khan and his Conquest of North China*, New York 1977.
- Fairbank J.K., *Historia Chin. Nowe spojrzenie*, tłum. T. Lechowska, Z. Słupski, Gdańsk 1996.
- Favereau M., *The Horde. How the Mongols Changed the World*, London 2021.
- Forbes-Manz B., *The Mongol Conquest of Iran*, [w:] *The Mongol World*, red. T. May, M. Hope, London–New York 2022, s. 196–212.
- Gilli-Elewy H., *Al-Ḥawādīṭ al-ġāmi'a: A Contemporary Account of the Mongol Conquest of Baghdad, 656/1258*, „Arabica” 2011, t. 58(5), s. 353–373.
- Grousset R., *The Empire of the Steppes. A History of Central Asia*, tłum. N. Walford, New Brunswick–New Jersey 1970.
- Hartog de L., *Genghis Khan. Conqueror of the World*, London 2004.
- Jackson P., *From Ulus to Khanate: The Making of the Mongol States c. 1220–c. 1290*, [w:] *The Mongol Empire and Its Legacy*, red. R. Amitai-Preiss, D.O. Morgan, Leiden–Boston–Köln 1999, s. 12–39.
- Jones D., *Świt królestw. Jasna historia wieków ciemnych*, tłum. J. Jedliński, Kraków 2023.
- Kalra P., *The Silk Road and the Political Economy of the Mongol Empire*, London–New York 2018 [epub].
- Kim H., *A Reappraisal of Güyüg Khan*, [w:] *Mongols, Turks and Others. Eurasian Nomads and the Sedentary World*, red. R. Amitai, M. Biran, Leiden–Boston 2005, s. 309–338.
- Le Goff J., *Święty Ludwik*, tłum. K. Marczevska, A. Kędzierzawka, B. Szczepańska, M. Czajka, Warszawa 2001.
- Lorge P., *War, Politics and Society in Early Modern China 900–1795*, London–New York 2005.
- May T., *A Mongol-smâ'îlî Alliance? Thoughts on the Mongols and Assassins*, „Journal of the Royal Asiatic Society” 2004, t. 14(03), s. 231–239.
- May T., *Culture and Customs of Mongolia*, Westport–London 2009.
- May T., *Mongol Empire*, Edinburgh 2018.
- May T., *The Mongol Art of War. Chinggis Khan and the Mongol Military System*, Barnsley 2007.
- May T., *The Mongol Conquest of the Near East*, [w:] *The Mongol World*, red. T. May, M. Hope, London–New York 2022, s. 227–241.
- May T., *The Mongol Conquests in World History*, London 2012.
- McLynn F., *Genghis Khan. His Conquests, His Empire, His Legacy*, Boston 2015.
- Morgan D., *The Mongols*, wyd. 2, Malden–Oxford–Carlton 2007.
- Peers C., *Genghis Khan and the Mongol War Machine*, Barnsley 2015.
- Pipes D., *Slave Soldiers and Islam. The Genesis of a Military System*, New Haven–London 1981.
- Podhorodecki L., *Czyngis-chan*, Warszawa 1991.
- Pow S., *The Last Campaign and Death of Jebe Noyan*, „Journal of the Royal Asiatic Society” 2017, t. 27, nr 1, s. 31–51.



- de Rachewiltz I., *Some Remarks on the Ideological Foundations of Chingis Khan's Empire*, [w:] *The History of Mongolia*, t. II, red. D. Sneath, C. Kaplonski, Kent 2010, s. 164–169.
- de Rachewiltz I., *The Title Cinggis Chan/Chaghan Re-examined*, [w:] *Gedanke und Wirkung: Festschrift zum 90. Geburtstag von Nicholas Poppe*, red. W. Heissig, K. Sagaster, Wiesbaden 1989, s. 281–298.
- Ratchnevsky P., *Genghis Khan. His Life and Legacy*, tłum. T. Nivison Haining, Oxford–Cambridge 1991.
- Sinor D., *The Kitai and the Kara Khitay*, [w:] *History of the Civilizations of Central Asia*, t. IV, cz. II, red. M.S. Asimov, C.E. Bosworth, Qétigny 1998, s. 227–242.
- Sodnom U., *The Title Name: 'Ch(T)igin' or 'Chinggis'*, „Oriental Studies” 2018, t. 38, nr 4, s. 94–99.
- Sverdrup C.F., *The Mongol Conquests. The Military Operations of Genghis Khan and Sübe'etei*, Solihull 2017.
- Weatherford J., *Genghis Khan and the Making of the Modern World*, New York 2004.
- Wittfogel K.A., Chia-Sheng F., *History of Chinese Society: Liao (907–1125)*, Philadelphia 1949.
- Wood M., *Chiny. Portret cywilizacji*, tłum. A. Walulik, Warszawa 2020.
- Wright D.C., *The Mongol Conquest of the Jin Empire, 1211–1234*, [w:] *The Mongol World*, red. T. May, M. Hope, London–New York 2022, s. 101–117.
- Wright D.C., *The Mongol Conquest of Xi Xia*, [w:] *The Mongol World*, red. T. May, M. Hope, London–New York 2022, s. 89–100.
- Zatorski W., *Czyngis-chan*, Warszawa 1939.

Rafał Szewczyk

## THE MIDDLE EAST IN THE POLITICS OF THE GREAT MONGOL ULUS IN THE YEARS 1248–1258 – AN OUTLINE OF THE ISSUES

The Mongol presence in the Middle East had a major impact on shaping the destiny of this region in the 13<sup>th</sup> century. The conquest of these territories was a complex process that continued until the following century. The aim of this article is to discuss a segment of this process: the years 1248–1258. The text illuminates the problems associated with the Mongol Empire's internal politics, as well as tracing the Hülegü campaign and the leader's diplomatic efforts leading to the defeat of the Assassins and the conquest of the Baghdad Caliphate in 1258.

**Keywords:** Mongol Empire, Middle East, Nizaris, Assassins, Hülegü, Möngke